

Archiv obce Zahradka

1926–1945 (1948)

Inventář

EL NAD č.: 178

AP č.: 226

Kateřina Nová, Zuzana Kliková

Plasy 2010

Obsah

Úvod:

I. Vývoj původce fondu	3
II. Vývoj a dějiny fondu	6
III. Archivní charakteristika fondu	6
IV. Stručný rozbor obsahu fondu	6
V. Záznam o uspořádání fondu	7

Přílohy:

Příloha č. 1: Seznam použitých pramenů a literatury	8
Příloha č. 2: Seznam použitých zkratk	10

Inventární seznam	11
--------------------------	----

Tiráž	13
--------------	----

I. Vývoj původce fondu

Správa nad vesnickým obyvatelstvem spočívala do roku 1850 v rukou vrchnosti. V roce 1848 došlo ke zrušení poddanství, a tím i patrimoniální (vrchnostenské) správy, která pokračovala ve své úřední činnosti ještě po přechodnou dobu do roku 1850. Místo vrchnostenských panství se tak staly základem správy místní obce, a to na základě Stadionova prozatímního obecního zřízení č. 170 ze dne 20. března 1849, které stanovilo jako nejnižší články územní samosprávy obce. Vycházelo se hlavně z josefínských katastrálních obcí, s tím rozdílem, že sídliště se mělo stát buď obcí, anebo součástí obce jako tzv. osada.

V každé obci byly zřízeny dva orgány – obecní výbor (volený na tři roky) a obecní představenstvo. Obecní výbor byl kolegiální orgán, rozhodující většinou hlasů. Měl usnášecí a dozorčí moc a ze svého středu si volil obecní představenstvo, složené z obecního představeného – starosty, jenž prováděl usnesení obecního výboru, a alespoň dvou radních.

Činnost obecní samosprávy byla zahájena v roce 1850, když začaly fungovat i nově zřízené státní politické úřady. Po pádu absolutismu a vydání Říjnového diplomu byl roku 1862 vydán rámcový říšský obecní zákoník, který měl v některých svých ustanoveních přímou platnost, zatímco jiné jeho předpisy byly realizovatelné prostřednictvím zemských prováděcích zákonů. V roce 1863 vešlo v platnost obecní zřízení a řád volební pro Slezsko a v roce 1864 i pro Moravu a Čechy. Tato zřízení se vztahovala na všechny obce s výjimkou statutárních měst a v mnohém navazovala na Stadionovo prozatímní obecní zřízení. Podrobněji rozváděla ustanovení o místní obci a její působnosti (samostatné a přenesené), o osobách v obci, o působení obecního výboru, představenstva, o dohledu nad obcí, o spojení obcí, o hospodářství obcím atd.

Po vzniku ČSR bylo nutné novelizovat ustanovení o volebním řádu i o obecním zřízení, což se stalo zákony č. 75/1919 Sb. a č. 76/1919 Sb. Podle novely stálo v čele obce obecní zastupitelstvo (dřívější obecní výbor), které si ze svého středu volilo obecní radu (dřívější obecní představenstvo), tvořenou starostou a radními. Kromě toho byly v obcích zřizovány obecní komise, z nichž komise finanční a letopisecká byly ustavovány obligatorně, založení jiných komisí záviselo na rozhodnutí zastupitelstva. Nově zavedenou institucí se stal také obecní trestní senát, složený ze starosty a dvou členů obecní rady, který vykonával trestní působnost obce. Pokud zemský úřad rozpustil obecní zastupitelstvo, bylo povinností příslušného okresního úřadu stanovit pro obec přechodný orgán, a to vládního komisaře nebo správní komisi. Mimořádný orgán pak vedl správu obce až do volby nového obecního zastupitelstva. Pravomoce obecní samosprávy však byly po roce 1918 postupně omezovány posilováním vlivu státních úřadů, což pokračovalo i v období existence Protektorátu Čechy a Morava.

V zabraném pohraničí byla územní samospráva prakticky zlikvidována. Ve venkovských obcích vedli správu za plné a výlučné odpovědnosti jmenovaní starostové. Zastupováním starostů pak byli pověřeni tzv. přidělenci. Vedle nich působili ještě obecní radové, kteří zajišťovali styk obecní správy se všemi vrstvami obyvatelstva, a poradci, vykonávající poradní činnost pro starostu. Podstatný vliv na správu obce měl zmocněnec NSDAP, jehož úkolem bylo dohlížet, zda správa obce funguje v souladu s intencemi nacistické strany.

Na základě vládního nařízení č. 4 ze dne 5. května 1945 obecní úřady zanikly a byly nahrazeny místními národními výbory, v obcích s převážně německy mluvícím obyvatelstvem pak dočasně místními správními komisemi.

Obec Zahradka leží 12 km jižně od Manětína na stejnojmenném katastrálním území v nadmořské výšce 525 m. Název vsi znamenal zahrazené místo (např. pastviny či pole). První historicky doložená zmínka o Zahradce pochází z roku 1379, kdy patřila pánům z Podmokel. V roce 1524 bylo panství Podmokly v držení bratrů Úlických z Plešnic, kteří je v následujícím roce prodali bratrům Hildeprantovi a Jiříkovi Pernklo z Šenrajtu na Bezděrově. Na počátku 17. století získal panství Diviš Markvart z Hrádku, jenž je připojil k hradu Bělá. Pro účast na povstání českých stavů mu ale bylo panství Bělá se statky Nekmří a Podmokly zkonfiskováno a jejich novým majitelem se

stal Vilém Vřesovec z Vřesovic. Po smrti jeho syna Jana Vikarta bylo zadlužené bělské panství a jeho statky roku 1659 prodány Janu Vilémovi Kyšperskému z Vřesovic, statek podmokelský zůstal vdově po Janu Vikartovi, Marii Františce z Vrbna. V průběhu třicetileté války bylo v Zahrádce spáleno 10 statků a zůstali tu jen dva sedláci. Po smrti paní z Vrbna v roce 1667 byly dva statky prodány plaskému klášteru a osm pustin koupil Adam Václav Kokořovec, majitel nečtinského panství. V době zrušení patrimoniální správy byla Zahrádka stále rozdělena mezi dvě dominia. Zmiňované dva statky patřily k plaskému panství knížete Klementa Václava Lothara Metternich-Winneburga a zbývající větší část vsi náležela k nečtinskému panství, jehož držitelem byl hrabě Emanuel Mensdorf Pouilly.

V novém územněsprávním členění připadla místní obec Zahrádka do kraje Plzeňského a soudního okresu Manětín v politickém okrese Kralovickém. V roce 1857 zahrnovala dvě katastrální obce, a to Zahrádku a Hůrky, ale na základě vyhlášení c. k. místodržitele pro Čechy č. 6963 z roku 1878 došlo k jejímu rozdělení na dvě místní obce, Hůrky a Zahrádku. Kvůli poměrně velké vzdálenosti od okresního města i obtížnému dopravnímu spojení s ním žádaly před rokem 1918 obě obce o přidělení k politickému okresu Stříbro a soudnímu okresu Město Touškov, čemuž však nebylo vyhověno.

Zahrádka byla obec zemědělského charakteru s převážně německým obyvatelstvem. Patřila k obvodu fary v Číhané, kam také docházely zdejší děti do školy. Kvůli poměrně velké vzdálenosti si Zahrádka a Mostice v 1. polovině 19. století udržovaly učitele. V roce 1867 získala tato pokoutní škola v Zahrádce vlastní domek, který však brzy přestal vyhovovat, a tak byla v letech 1888–1889 za přispění vídeňského školního spolku vystavěna nová školní budova. Od roku 1872 navštěvovaly místní obecnou školu i děti ze Špankova. V roce 1921 byla v obci otevřena česká menšinová škola, do níž docházeli žáci nejen ze Zahrádky, ale i z Hůrek, Mostic a Hubenova. V roce 1926 pro ni byla postavena nová školní budova, do té doby sídlila menšinová škola v objektu německé školy. V roce 1934 pak zahájila činnost její expozitura ve Špankově. Zahrádecké menšinové škole byla ještě podřízena česká mateřská škola v Hubenově, zřízená v roce 1933. Po záboru českého pohraničí v roce 1938 byla česká škola zrušena a její budova se stala sídlem celní stráže. Sloužila však i jako výčep a ubytovna pro vojsko. V roce 1939 přešla do majetku obce, která si zde zřídila úřadovnu.

Společenský život v obci organizovali nejen učitelé zdejších škol, ale také sbor dobrovolných hasičů pro Zahrádku a Mostice, založený v roce 1907. Po několika letech však došlo k jeho rozdělení a obě obce si zřídily vlastní hasičské sbory.

Poštovní úřad, telefon a telegraf byly umístěny ve Všerubech a četnická stanice v Dolní Bělé. Nejbližší železniční stanice byly Touškov-Kozolupy na trati Plzeň – Cheb a Kaznějov na trati plzeňsko-březenské. Obcí vedla okresní silnice kaznějovsko-bělsko-hůrecká. V roce 1939 byla v Zahrádce provedena elektrifikace.

Souvislejší informace o činnosti zdejších obecních orgánů pocházejí až z období samostatného československého státu. Obecní zastupitelstvo se ve 20. letech skládalo ze zástupců stran Deutschen Kleinbauern und Häuslern, Bund der Landwirte, jež měla v obci i svoji místní odbočku, a České volební skupiny. V roce 1921 došlo k odstoupení několika členů zastupitelstva a ustavení správní komise. Hlavní příčinou byly zřejmě neshody kolem válečných půjček. Ještě téhož roku se konaly nové volby a starostou se stal Johann Schiepeck, který však v únoru roku 1927 náhle zemřel. Protože právě uplynulo čtyřleté funkční období, většina členů obecního zastupitelstva se rozhodla odstoupit. Nadřízené úřady zpočátku odmítaly tuto rezignaci uznat, a obec tak zůstala několik měsíců bez zastupitelstva. Správu obce v té době vykonával pouze někdejší první radní Johann Lukasch, a to až do ustanovení správní komise v říjnu roku 1927. Nová volba obecního zastupitelstva se pak uskutečnila 8. května 1928 a starostou se stal Josef Hanslick.

Vedle povinně zřizované finanční komise máme doloženu ještě komisi letopiseckou. Kroniku začal v roce 1931 psát řídicí učitel Rudolf Heidl. Na jeho zápisy pak roku 1932 navázal další řídicí učitel, Franz Heidl.

V říjnu roku 1938 byla obec Zahrádka začleněna do Říšské župy Sudety. Náležela do obvodu

vládního prezidenta v Chebu se sídlem v Karlových Varech. Činnost obecního úřadu pak byla ukončena v roce 1945 ustavením místní správní komise, která zde působila jen dočasně. Poté převzal její pravomoce místní národní výbor.

Počet obyvatel a domů

Rok	Počet obyvatel	Počet domů
1850	361	neuvedeno
1869	356	55
1880	154	24
1890	139	25
1900	128	25
1910	143	25
1921	144	25
1930	141	26

Seznam doložených starostů

Anton Hoffmann	?–1919
Johann Lukasch	1919–1921
Johann Schiepeck	1921–1927
Johann Lukasch (úřadující I. radní)	1927
Josef Hanslick	1928–1939
Josef Hoffmann	1939–1945 ?

II. Vývoj a dějiny fondu

Fond Archiv obce Zahrádka tvoří archiválie vzniklé z činnosti Obecního úřadu v Zahrádce. Jedná se o 2 úřední knihy a 1 podací protokol. Z dochované písemné dokumentace není zřejmé, kde a jakým způsobem byl materiál v době existence obecního úřadu ukládán. Obecní spisovna se mohla od roku 1939 nacházet v budově bývalé české menšinové školy, v níž byla zřízena obecní kancelář, avšak toto tvrzení nelze jednoznačně prokázat.

Dne 11. prosince 1954 provedl okresní archivář Jaroslav Vavřík prohlídku a skartaci písemností na MNV v Zahrádce a vybraný materiál obecního úřadu převzal do okresního archivu. K jeho zapsání do knihy přírůstků došlo dodatečně v roce 1996 pod číslem 1041. Pamětní kniha obce se v roce 1954 na MNV nenacházela. Podle soupisu písemností Obecního úřadu Zahrádka, který v roce 1962 vyhotovil archivář Josef Pankraz, byla kronika předána archivu mezi lety 1954–1962 bez příslušné dokumentace a záznamu v knize přírůstků.

III. Archivní charakteristika fondu

Původcem archivního fondu AO Zahrádka je Obecní úřad v Zahrádce. Pořádání a inventarizace proběhly na základě metodického pokynu Archivní správy MV (Metodický návod na pořádání a inventarizaci archivních fondů Archiv obce, Archivní správa MV v Praze dne 31. ledna 2000, čj. AS/1-284/2000).

V roce 1954 provedl okresní archivář Jaroslav Vavřík prohlídku a skartaci písemností na MNV v Zahrádce. O dva roky později materiál hrubě uspořádal. Josef Pankraz pak v roce 1962 vyhotovil soupis písemností.

Posteriora ve fondu tvoří záznamy místního národního výboru a místní správní komise v podacím protokolu a v matrice cizích příslušníků. Tyto písemné materiály zůstaly ve fondu ponechány, jelikož většina údajů v nich obsažených pochází z činnosti obecního úřadu.

Během inventarizace nebyla provedena vnitřní skartace. Celkový rozsah fondu činí 0,04 bm. Pamětní kniha byla zařazena do I. kategorie, ostatní archiválie do II. kategorie. Písemnosti jsou z velké části psané německy, výjimku tvoří pouze české zápisy místního národního výboru, příp. místní správní komise u inv. č. 1 a 3. Archiválie se až na drobná poškození prachem nacházely v době zpracovávání fondu ve vyhovujícím stavu, nevyžadujícím restaurátorský ani konzervátorský zásah.

IV. Stručný rozbor obsahu fondu

Dochované písemnosti neposkytují příliš informací o fungování obecní samosprávy v Zahrádce. Některé údaje o činnosti obecních orgánů lze získat z pamětní knihy obce vedené v letech 1931–1939. Kronika obsahuje retrospektivní záznamy, popisující nejstarší dějiny obce do roku 1930, a informace o zeměpisné poloze, kvalitě půdy, dopravním spojení, hlavní obživě obyvatelstva, spolkových aktivitách nebo o školství. V letech 1931–1939 byly zápisy průběžně vedeny a mají poměrně pevnou strukturu, tvořenou zejména statistikou obyvatelstva (narození, zemřelí, nově příchozí či odstěhovavší se obyvatelé), zprávami o počasí, úrodě, hospodářské a finanční situaci obce i obyvatel či o významných událostech v obci a ve státě.

V. Záznam o uspořádání fondu a zpracování archivní pomůcky

Fond Archiv obce Zahradka 1926–1945 (1948) uspořádala Kateřina Nová a Zuzana Kliková. Inventář zpracovala Zuzana Kliková v červenci 2009 a čistopis pomůcky zhotovila v lednu 2010 ve Státním okresním archivu Plzeň-sever se sídlem v Plasích.

V Plasích 4. ledna 2010

Kateřina Nová, Zuzana Kliková

Seznam použitých pramenů a literatury

Státní okresní archiv Plzeň-sever se sídlem v Plasích, *Okresní úřad Kralovice 1850–1945 (1948)*, Zahrádka, kart. 39.

Bukačová, I. – Fák, J. a kol. *Severní Plzeňsko II. Historicko-turistický průvodce č. 7*. Plzeň, 1997.

Die Gemeinden des Reichsgaues Sudetenland. Warnsdorf, 1941.

Dundera, J. A. *Království české statisticky-polohopisně popsané. I. díl – Kraj plzeňský*. Praha, 1845.

Flögel, J. *Praktická příručka pro obecní a okresní funkcionáře*. Praha, 1933.

Hledíková, Z. – Janák, J. – Dobeš, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Jihlava, 2005.

Chytil, A. *Chytilův místopis Československé republiky*. Praha, 1931.

Kočka, V. *Dějiny politického okresu Kralovického*. Kralovice, 1930.

Kotyška, V. *Úplný místopisný slovník Království českého*. Praha, 1895.

Macková, M. K úřadovněm a spisovněm obcí a měst, které od 1. října 1938 náležely pod říšskoněmeckou správu. *Archivní časopis*, 1999, č. 49, s. 235–240.

Nováková, B. a kol. *Zeměpisný lexikon ČR. Obce a sídla M–Ž*. Praha, 1991.

Ortsbuch für den Reichsgau Sudetenland. Haida, 1939.

Palacký, F. *Podrobný popis Království českého*. Praha, 1848.

Profous, A. *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny. IV. díl – S–Ž*. Praha, 1957.

Reichsgesetzblatt, 1849.

Reichsgesetzblatt, 1862, Teil IV., (Nr. 13, 5. 3.).

Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850-1970. Praha, 1970.

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, 1919 (částka 16., 31. 1. a 7. 2.).

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, 1945 (částka 3., 5. 5.).

Schwarz, F. *Výklad zákona obecního: zřízení obecní a řád volení v obcích*. Praha, 1898.

Seznam míst v Království českém. Praha, 1872.

- Seznam míst v Království českém.* Praha, 1886.
- Seznam míst v Království českém.* Praha, 1893.
- Seznam míst v Království českém.* Praha, 1907.
- Seznam míst v Království českém.* Praha, 1913.
- Sommer, G. J. *Das Königreich Böhmen, 6. Band Pilsner Kreis.* Praha, 1838.
- Statistický lexikon obcí v Čechách.* Praha, 1924.
- Statistický lexikon obcí v Zemi české.* Praha, 1934.
- Sýkora, M. – Drozda, R. *1873-2003. Plzeňsko-březenská dráha 130 let.* 2003.
- Tereziánský katastr český.* Praha, 1964.
- Verzeichniss der Orts-Gemeinden im Königreiche Böhmen.* Prag, 1861.
- Vitoušová, M. – Kamenická, E. – Hubka, P. *Školy v Zahrádce 1888–1975: inventář* [tiskem nepublikovaná archivní pomůcka č. 32]. Státní okresní archiv Plzeň-sever se sídlem v Plasích, 1984.
- Vrbata, J. *Přehled vývoje veřejné správy v odtržených českých oblastech v letech 1938–1945. Sborník archivních prací*, 1962, roč. 7, č. 2, s. 45–87.
- Zákoník zemský Království českého*, 1878 (částka II., 23. 3.).
- Zákony a nařízení pro Království české*, 1864 (částka 2., 16. 4.).
- Zevrubný popis rozdělení země Království českého.* Praha, 1854.

Seznam použitých zkratek

AO	Archiv obce
MNV	Místní národní výbor
MV	Ministerstvo vnitra
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei

Inventární seznam

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Č. ev. jednotky
I. Knihy			
1	Pamětní kniha	1931–1939	K 1
2	Matrika cizích příslušníků	1926–1940 (1948)	K 2
II. Spisový materiál			
Registraturní pomůcky			
3	Podací protokol	1944–1945 (1947)	R 1

Název archivní pomůcky:	Archiv obce Zahrádka
Značka fondu:	AO Zahrádka
Časový rozsah:	1926–1945 (1948)
Počet evidenčních jednotek:	3 (2 úřední knihy, 1 podací protokol)
Počet inventárních jednotek:	3
Rozsah v bm:	0,04 bm (úřední knihy – 0,03 bm, podací protokol – 0,01 bm)
Stav ke dni:	4. 1. 2010
Zpracovatelé archivního fondu:	Kateřina Nová, Zuzana Kliková
Zpracovatel archivní pomůcky:	Zuzana Kliková
Počet stran:	13
Počet exemplářů:	4
Schválila:	Martina Matušková

dne 4. 1. 2010 – č. j. SOAP/060-4/2010